

kullan och Trasten). Där hade således utgripits de speciellt af arbetare bebodda delarna af staden. En jämförelse mellan mina siffror och Key-Åbergs skulle således bli rätt haltande, då min här föreliggande undersökning medtager äfven stadens bättre partier. Jag har därför ur mina uppgifter beräknat de siffror, som svara mot Key-Åbergs. Dessutom har jag ur dennes uppgifter dels nyberäknat, dels omräknat de flesta värden för att vinna full jämförbarhet. Utom en noggrannare beräkning med afseende på antalet decimaler¹⁾ ha särskildt golfytan och luftrymden per person måst omräknas, på den grund att Key-Åberg räknat tvenne barn såsom motsvarande en vuxen. I tabell XXI återfinnes en sammanställning af resultaten beträffande de förnämsta kategorierna. (Kategorier med del i kök ha ej kunnat medtagas på grund af beräkningssvårigheter; Key-Åberg hade nämligen ej låtit *del* i kök ingå i totala luftrymden.) För lättare jämförelses skull äro siffrorna afseende år 1896 tryckta med s. k. mediealtyper.

Tab. XXI. Jämförelse mellan smålägenheters årshyra, folkmängd, golfyta, luftrymd och medelhöjd, åren 1896 och 1902. Relativa tal.

Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter.	M e d e l t a l.													
		Å r s h y r a					Folk-mängd		Golfyta			Luftrymd			Lägenheternas medelhöjd m.
		per lägenhet. Kr.	per rum. Kr.	per m ² . Kr.	per m ³ . Kr.	per person. Kr.	per lägenhet.	per rum.	per lägenhet m ² .	per rum m ² .	per person m ² .	per lägenhet m ³ .	per rum m ³ .	per person m ³ .	
Ett kök utan rum	År 1896 402 År 1902 106	102	102	7.49	3.04	28.30	3.62	3.62	13.7	13.7	3.78	33.8	33.8	9.32	2.5
		130	130	11.03	4.52	35.80	3.64	3.64	11.8	11.8	3.25	28.8	28.8	7.92	2.4
Ett rum utan kök	År 1896 1,874 År 1902 1,691	119	119	8.71	3.31	37.20	3.21	3.21	13.7	13.7	4.27	36.1	36.1	11.26	2.6
		149	149	10.59	4.10	39.60	3.76	3.76	14.1	14.1	3.74	36.4	36.4	9.66	2.6
Två rum utan kök	År 1896 82 År 1902 166	187	93	8.77	3.44	50.60	3.70	1.85	21.3	10.7	5.77	54.4	27.2	14.72	2.6
		260	130	10.54	4.29	52.90	4.90	2.46	24.6	12.3	5.02	60.5	30.3	12.84	2.5
Ett rum och kök	År 1896 4,077 År 1902 4,280	178	89	7.36	2.68	38.60	4.62	2.31	24.2	12.1	5.25	66.5	33.2	14.38	2.7
		234	117	9.93	3.60	46.10	5.07	2.54	23.6	11.8	4.64	64.9	32.5	12.80	2.8
Två rum och kök	År 1896 1,280 År 1902 2,277	264	88	7.16	2.69	52.60	5.02	1.67	36.9	12.3	7.35	98.2	32.7	19.57	2.7
		377	126	10.29	3.73	62.50	6.04	2.01	36.7	12.2	6.08	101.0	33.7	16.73	2.8
Tre rum och kök	År 1896 151 År 1902 459	337	84	7.66	2.92	61.60	5.46	1.37	43.9	11.0	8.04	115.3	28.8	21.10	2.6
		512	128	10.35	3.72	78.10	6.55	1.64	49.4	12.4	7.54	137.6	34.4	21.00	2.8

Redan en hastig blick på tabell XXI ger vid handen, att här väsentliga ökningar inträdt med afseende på årshyra och folkmängd, under det att golf-

¹⁾ Andra decimalen är i vissa fall något otillförlitlig, emedan Key-Åberg ej meddelat de absoluta talen för golfyta och rymd, hvadan beräkningen måst grunda sig på vissa medeltal.

ytan och luftrymden per person minskats. Det är endast ett nytt bevis för att vi nu bo dyrare och trängre. Än tydligare och öfverskådligare framgår detta af nedanstående tabellariska uppställning, visande huru mycket vissa af talen för år 1902 öfver- eller understiga talen för år 1896 (+ eller —) med procent.

Lägenhetskategorier.	Å r s h y r a				Folkmängd per lägen- het eller per rum.	Golfyta per person.	Luftrymd per person.
	per lägenhet eller per rum.	per m ² .	per m ² .	per person.			
	%	%	%	%	%	%	%
Ett kök utan rum	+ 27.5	+ 47.3	+ 48.7	+ 26.5	+ 0.6	— 14.0	— 15.0
Ett rum utan kök	+ 25.2	+ 21.6	+ 23.9	+ 6.5	+ 17.1	— 12.4	— 14.2
Två rum utan kök	+ 39.0	+ 20.2	+ 24.7	+ 4.5	+ 32.4	— 13.0	— 16.2
Ett rum och kök	+ 31.5	+ 34.9	+ 34.3	+ 19.4	+ 10.0	— 11.6	— 11.0
Två rum och kök	+ 42.8	+ 43.7	+ 38.7	+ 18.8	+ 20.4	— 17.3	— 14.5
Tre rum och kök	+ 51.9	+ 35.1	+ 27.4	+ 26.8	+ 19.7	— 6.2	— 0.5

Dessa siffror äro så belysande, att de knappast tarfvä några vidare förklaringar. Emellertid vill jag tillägga ett par ord. Den abnormt stora hyresstegringen för tre rum och kök torde bero därpå, att Key-Åberg i de 151 lägenheter, som ligga till grund för hans medeltal, haft ett urval af dåliga lägenheter, under det att de 459, som undersökts år 1902, delvis utgjordes af rätt goda lägenheter (jämför höjdsiffrorna!). Samma resonemang gäller ock till en viss grad om två rum och kök. Anmärkningsvärdt är äfven, att årshyran per person ej nedgått, trots ökningen af trångboddheten. Hyresstegringen har varit för stark för att kunna kompenseras genom sammanträngning. Dock märkes, att de lägsta värdena för hyresökningen per person, 4.5 % och 6.5 %, motsvaras af mycket kraftiga ökningar i folkmängdstätheten, 32.4 % och 17.1 %.

Några jämförande siffror för stadsdelar eller hela staden äro ej utarbetade, emedan desamma skulle blifvit rätt missvisande på grund däraf, att inom en viss kategori ett rätt olika antal lägenheter undersökts de bägge åren i fråga.

3. Luftrymden per person. Öfverbefolkade lägenheter. År 1902.

En af de förnämsta faktorerna vid bedömandet af en bostads sanitära beskaffenhet är, såsom förut nämnts, *luftrymden per person*. För att ytterligare belysa denna viktiga fråga har jag uppställt **tab. 7**. I densamma återfinnes en fördelning af lägenheterna och de däri boende personerna efter den luftrymd,

som står till hvarje persons förfogande. Jag återgifver här i tabellerna XXII och XXIII hufvudresultaten. Såsom påpekades å sid. 48*, måste 15 kubikmeter per person ej anses vara högt tilltaget. Det framgår då af tabellerna såsom generalresultat, att af de 18,019 undersökta lägenheterna ej mindre än 9,343 erbjödo de däri boende en luftrymd per person, understigande det fastslagna minimet. Dessa lägenheter, utgörande 51.8 % eller öfver hälften af hela antalet, kunna således betecknas såsom *öfverbefolkade*. I sådana lägenheter hystes 52,137 personer af 89,698 eller 58.1 % af den här ifrågavarande befolkningen. Det är en mörk tafla, som dessa siffror frammana.

Tab. XXII. Luftrymden per person i de år 1902 undersökta smålägenheterna, efter lägenhetskategorier. Absoluta och relativa tal.

Lägenhetskategorier.	Antal personer, som förfoga öfver en luftrymd per person af						Antal lägenheter, i hvilka de boende förfoga öfver en luftrymd per person af					
	intill 5 m ³ .	5 intill 10 m ³ .	10 intill 15 m ³ .	15 intill 20 m ³ .	20 intill 30 m ³ .	30 m ³ o. där-öfver.	intill 5 m ³ .	5 intill 10 m ³ .	10 intill 15 m ³ .	15 intill 20 m ³ .	20 intill 30 m ³ .	30 m ³ o. där-öfver.
<i>Absoluta tal.</i>												
Ett kök utan rum	145	482	155	61	30	2	28	121	58	23	13	1
Ett rum utan kök	1,634	4,928	2,601	1,114	650	116	295	1,167	858	450	284	57
Två rum utan kök	148	641	490	334	232	126	17	99	101	79	72	52
Tre rum utan kök	—	12	84	35	44	27	—	2	14	7	9	7
Ett rum med del i kök	125	776	546	201	135	15	20	155	136	61	50	7
Två och tre rum med del i kök	—	121	156	87	81	10	—	15	25	15	19	3
Ett rum och kök	1,087	11,144	12,153	6,427	3,619	701	149	1,741	2,366	1,532	1,093	280
Två rum och kök	149	4,190	8,434	7,712	6,911	2,423	17	517	1,230	1,294	1,423	699
Tre rum och kök	31	662	1,243	1,784	2,520	2,164	3	66	143	242	409	495
Samtliga lägenhetskategorier	3,319	22,956	25,862	17,755	14,222	5,584	529	3,883	4,931	3,703	3,372	1,601
<i>Relativa tal.</i>												
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Ett kök utan rum	16.6	55.1	17.7	7.0	3.4	0.2	11.5	49.6	23.8	9.4	5.3	0.4
Ett rum utan kök	14.8	44.6	23.8	10.1	5.9	1.0	9.5	37.5	27.6	14.5	9.1	1.8
Två rum utan kök	7.5	32.5	24.9	16.9	11.8	6.4	4.1	23.6	24.0	18.8	17.1	12.4
Tre rum utan kök	—	5.9	41.6	17.3	21.8	13.4	—	5.1	35.9	18.0	23.1	17.9
Ett rum med del i kök	7.0	43.1	30.4	11.2	7.5	0.8	4.7	36.1	31.7	14.2	11.7	1.6
Två och tre rum med del i kök	—	26.6	34.3	19.1	17.8	2.2	—	19.5	32.4	19.5	24.7	3.9
Ett rum och kök	3.1	31.7	34.6	18.3	10.3	2.0	2.1	24.3	33.0	21.4	15.3	3.9
Två rum och kök	0.5	14.0	28.3	25.9	23.2	8.1	0.3	10.0	23.7	25.0	27.5	13.5
Tre rum och kök	0.4	7.9	14.8	21.2	30.0	25.7	0.2	4.9	10.5	17.8	30.1	36.5
Samtliga lägenhetskategorier %	3.7	25.6	28.8	19.8	15.9	6.2	2.9	21.5	27.4	20.6	18.7	8.9

Såsom synes, ställa sig förhållandena i de minsta lägenheterna synnerligen dåligt. Ett kök utan rum representerar maximum i detta hänseende, i det att $\frac{9}{10}$ af den där boende befolkningen sakna nödigt bostadsutrymme. Bäst står tre rum och kök, såsom ju var att vänta, ehuru väl äfven där nära $\frac{1}{4}$ af befolkningen lider brist på den nödvändiga luften. Jag hänvisar i detta sammanhang till mina å sid. 35* efter något annorlunda och mindre skarp metod gjorda beräkningar rörande öfverbefolkningen i samtliga smålägenheter. Ordningföljden är där densamma, så när som på en betydelselös omkastning rörande den fåtaliga kategorien tre rum utan kök. Siffrorna ställa sig där dock något gynnsammare, såsom ju är att vänta, då äfven de bättre lägenheterna få influera; men skillnaden är långt ifrån så stor, som man kunde förmoda: ett kök utan rum visade maximum med 76.5 % personer i öfverbefolkade lägenheter och tre rum och kök minimum med 16.9 %.

Huru förhållandet är i de olika stadsdelarna framgår af nedanstående siffror.

	Södermalm.	Staden mellan broarna.	Hela staden.	Öfre Norrmalm.	Kungsholmen.	Östermalm.	Nedre Norrmalm.
	%	%	%	%	%	%	%
Relativa antalet personer i öfverbefolkade lägenheter	69.3	60.3	58.1	56.5	55.9	50.5	36.6
i tillräckliga lägenheter	30.7	39.7	41.9	43.5	44.1	49.5	63.4

Den sämsta ställningen intaga Södermalm och Staden mellan broarna, den bästa återigen Nedre Norrmalm och Östermalm. Dock må man icke döma stadsdelarna i sin helhet efter dessa siffror, då de ej äro baserade på alla lägenheter och det framför allt spelar en stor roll i hvad mån de olika *lägenhetslagen* äro undersökta inom hvarje stadsdel.

Några jämförelser med andra städer anställer jag ej här, emedan svårigheten att få kommensurabla siffror skulle göra dylika jämförelser rätt haltande. Af de siffror, som emellertid stått till mitt förfogande, synes det mig, som om Stockholm med afseende på öfverbefolkning i småfolkets bostäder skulle ha få medtäflare.

4. De undersökta lägenheternas fördelning efter höjd, golfyta per person och årshyra per kubikmeter. År 1902.

I **tab. 8** äro sammanförda fördelningar af de år 1902 undersökta lägenheterna inom hvar och en af Stockholms rotar med afseende på lägenheternas höjd, den golfyta de erbjuda hvarje person samt den årshyra, som betalas per 1 kubikmeter.

Till en början meddelar jag i *tabellerna XXIV och XXV* de allmänna resultaten med afseende på undersökningen angående lägenheternas *höjd*. Jag förutskickar den anmärkningen, att enligt byggnadsordningen för Stockholms

Tab. XXIV. Gruppering af de år 1902 undersökta smålägenheterna efter höjd, kategorivis. Absoluta och relativa tal.

Lägenhetskategorier.	Absolut antal lägenheter med en höjd af				Relativt antal lägenheter med en höjd af			
	intill 2 m.	2 intill 2.5 m.	2.5 intill 3 m.	3 m. och däröfver.	intill 2 m.	2 intill 2.5 m.	2.5 intill 3 m.	3 m. och däröfver.
					%	%	%	%
Ett kök utan rum	24	78	98	44	9.8	32.0	40.2	18.0
Ett rum utan kök	197	946	1,265	703	6.3	30.4	40.7	22.6
Två rum utan kök	22	140	127	131	5.2	33.3	30.3	31.2
Tre rum utan kök	—	11	13	15	—	28.2	33.3	38.5
Ett rum med del i kök	32	98	212	87	7.5	22.8	49.4	20.3
Två och tre rum med del i kök	6	14	33	24	7.8	18.2	42.8	31.2
Ett rum och kök	223	1,115	3,423	2,400	3.1	15.6	47.8	33.5
Två rum och kök	83	721	2,025	2,351	1.6	13.9	39.1	45.4
Tre rum och kök	35	162	467	694	2.6	11.9	34.4	51.1
Samtliga lägenhetskategorier	622	3,285	7,663	6,449	3.5	18.2	42.5	35.8

Tab. XXV. Gruppering af de år 1902 undersökta smålägenheterna efter höjd, stadsdelvis. Absoluta och relativa tal.

Stadsdelar.	Absolut antal lägenheter med en höjd af				Relativt antal lägenheter med en höjd af			
	intill 2 m.	2 intill 2.5 m.	2.5 intill 3 m.	3 m. och däröfver.	intill 2 m.	2 intill 2.5 m.	2.5 intill 3 m.	3 m. och däröfver.
					%	%	%	%
Staden mellan broarna	35	435	388	156	3.4	42.9	38.3	15.4
Nedre Norrmalm	26	502	474	359	1.9	36.9	34.8	26.4
Östermalm	126	441	666	1,621	4.4	15.5	23.3	56.8
Öfre Norrmalm	96	571	2,812	1,990	1.8	10.4	51.4	36.4
Kungsholmen	14	94	1,252	839	0.6	4.3	56.9	38.2
Södermalm	325	1,242	2,071	1,484	6.3	24.3	40.4	29.0
Hela staden	622	3,285	7,663	6,449	3.5	18.2	42.5	35.8

stad den 13 december 1890 få boningsrum och kök i allmänhet ej inrättas med mindre höjd från golv till tak än 3 meter. För rum, vare sig med eller utan eldstäder, äfvensom kök, som inredas i vindar å hus, där dylik inredning är tillåten, är dock en höjd af 2.5 meter tillåten. Lägenheter med en höjd af intill 2.5 meter måste således betraktas såsom underhaltiga. Betygsgraderna kunna lämpligen sättas på följande sätt: *mycket dåliga* (intill 2 m.), *dåliga* (2—2.5 m.), *goda* (2.5—3 m.) och *mycket goda* (3 m. och däröfver). Vi erhålla då följande sammanställning,

	Absolut antal lägenheter.	Relativt antal lägenheter. %
Mycket dåliga	622	3.5
Dåliga	3,285	18.2
Goda	7,663	42.5
Mycket goda	6,449	35.8

af hvilken framgår, att 21.7 % af de undersökta lägenheterna måste anses undermåliga i afseende å rummens höjd. I själfva verket borde siffran naturligtvis vara större, då 2.5 meter är tillåten höjd endast för vissa lägenheter å vindar. Inom de olika hufvudlägenhetskategorierna och stadsdelarna ställde sig höjdförhållandena sålunda.

Lägenhetskategorier.	Absolut antal underhaltiga lägenheter.	Relativt antal underhaltiga lägenheter. %	Stadsdelar.	Absolut antal underhaltiga lägenheter.	Relativt antal underhaltiga lägenheter. %
Ett kök utan rum	102	41.8	Staden mellan broarna	470	46.3
Ett rum utan kök	1,143	36.7	Nedre Norrmalm	528	38.8
Ett rum med del i kök	130	30.3	Södermalm	1,567	30.6
Ett rum och kök	1,338	18.7	Östermalm	567	19.9
Två rum och kök	804	15.5	Öfre Norrmalm	667	12.2
Tre rum och kök	197	14.5	Kungsholmen	108	4.9

Att lägenheterna om ett kök eller ett rum skulle intaga en dålig ställning förvånar icke, ej heller att i Staden mellan broarna det är lägre i tak än annorstädes. Att Kungsholmen och Öfre Norrmalm med Vasastaden på grund af de där nybyggda arbetarebostäderna, som ej fått byggas med mindre höjd än 3 meter, visa goda siffror är ej heller öfverraskande; den dåliga siffran för Östermalm beror ej blott på den mängd kåkar, som där ännu kvarstå, utan äfven därpå, att Djurgårdsstadens bostäder här äro inräknade.

Med afseende på *golftytan per person* anför jag tabell XXVI. Af naturliga skäl komma nödvändigtvis resultaten af dessa siffror att tämligen noga ansluta sig till de resultat, som vunnits genom beräkningar rörande luftrymden per

person. I det föregående har visats, att den minimala golfytan per person lämpligen bör sättas till omkring 5 kvadratmeter, om den minimala luftrymden sättes till 15 kubikmeter. Tänkes rummets höjd mindre än 3 meter, skulle den minimala golfytan böra sättas än högre. Lämpligen böra betygsgraderna här sättas sålunda: *mycket dåligt* (intill 3 m.²), *tämligen godt* (3—7 m.²), *godt* (7—15 m.²) och *mycket godt* (15 m.² och däröfver). Jag erinrar till jämförelse, att i de moderna och stora östermalmsvåningarna (sex rum och kök och däröfver) vid Strandvägen, Narvavägen, Karlavägen hvarje boende person förfogade i medeltal öfver en golfyta af 33 kvadratmeter. Det befinns, att af de 89,698 personerna i de undersökta lägenheterna ej mindre än 11,957 personer eller 13.4 % bodde i afseende å disponibel golfyta mycket dåligt, i det de kunna sägas nätt och jämnt ha sängutrymme, 55,188 personer eller 61.5 % bodde tämligen godt, 21,283 personer eller 23.7 % godt och blott 1,270 personer eller 1.4 % mycket godt. Jag hänvisar i öfrigt till den införda tabellen.

Tab. XXVI. Gruppering af de år 1902 undersökta smålägenheterna och de däri boende personerna efter golfyta per person, stadsdelsvis. Absoluta och relativa tal.

Stadsdelar.	Antal personer, som förfoga öfver en golfyta af				Antal lägenheter, i hvilka de boende förfoga öfver en golfyta af			
	intill 3 m. ² .	3 intill 7 m. ² .	7 intill 15 m. ² .	15 m. ² och däröfver.	intill 3 m. ² .	3 intill 7 m. ² .	7 intill 15 m. ² .	15 m. ² och däröfver.
<i>Absoluta tal.</i>								
Staden mellan broarna	553	2,856	1,186	30	92	590	321	11
Nedre Norrmalm	267	2,620	2,437	347	49	573	621	118
Östermalm	1,884	8,190	3,828	303	308	1,527	916	103
Öfre Norrmalm	3,252	17,755	6,396	375	503	3,243	1,597	126
Kungsholmen	1,525	7,283	2,609	98	229	1,342	597	31
Södermalm	4,476	16,484	4,827	117	719	3,247	1,110	46
Hela staden	11,957	55,188	21,283	1,270	1,900	10,522	5,162	435
<i>Relativa tal.</i>								
	%	%	%	%	%	%	%	%
Staden mellan broarna	12.0	61.8	25.6	0.6	9.1	58.2	31.6	1.1
Nedre Norrmalm	4.7	46.2	43.0	6.1	3.6	42.1	45.6	8.7
Östermalm	13.3	57.7	26.9	2.1	10.8	53.5	32.1	3.6
Öfre Norrmalm	11.7	63.9	23.0	1.4	9.2	59.3	29.2	2.3
Kungsholmen	13.2	63.2	22.7	0.9	10.4	61.0	27.2	1.4
Södermalm	17.3	63.6	18.6	0.5	14.0	63.4	21.7	0.9
Hela staden %	13.4	61.5	23.7	1.4	10.6	58.4	28.6	2.4

Tab. XXVII. Gruppering af de år 1902 undersökta smålägenheterna efter års-
hyra per 1 kubikmeter, kategorivis. Absoluta och relativa tal.

Lägenhetskategorier.	Antal lägenheter, för hvilka erlägges ett hyresbelopp af							
	intill 2 kr.	2 intill 3 kr.	3 intill 4 kr.	4 intill 5 kr.	5 intill 6 kr.	6 intill 7 kr.	7 intill 8 kr.	8 kr. och där- öfver.
<i>Absoluta tal.</i>								
Ett kök utan rum	2	19	52	64	49	28	12	18
Ett rum utan kök	49	388	604	635	511	373	196	355
Två rum utan kök	4	50	90	91	92	38	25	30
Tre rum utan kök	1	3	12	6	11	3	2	1
Ett rum med del i kök	10	78	92	109	57	46	14	23
Två och tre rum med del i kök	1	12	22	18	14	6	—	4
Ett rum och kök	120	999	2,435	1,952	921	403	174	157
Två rum och kök	41	645	1,789	1,416	722	318	144	105
Tre rum och kök	17	204	503	345	161	71	27	30
Samtliga lägenhetskategorier	245	2,398	5,599	4,636	2,538	1,286	594	723
<i>Relativa tal.</i>								
	%	%	%	%	%	%	%	%
Ett kök utan rum	0.8	7.8	21.8	26.2	20.1	11.5	4.9	7.4
Ett rum utan kök	1.6	12.5	19.4	20.4	16.4	12.0	6.3	11.4
Två rum utan kök	1.0	11.9	21.4	21.7	21.9	9.0	6.0	7.1
Tre rum utan kök	2.6	7.7	30.7	15.4	28.2	7.7	5.1	2.6
Ett rum med del i kök	2.3	18.2	21.4	25.4	13.3	10.7	3.3	5.4
Två och tre rum med del i kök	1.3	15.6	28.6	23.3	18.2	7.8	—	5.2
Ett rum och kök	1.7	14.0	34.0	27.2	12.9	5.6	2.4	2.2
Två rum och kök	0.8	12.5	34.5	27.4	13.9	6.1	2.8	2.0
Tre rum och kök	1.3	15.0	37.0	25.4	11.9	5.2	2.0	2.2
Samtliga lägenhetskategorier %	1.4	13.3	31.1	25.7	14.1	7.1	3.3	4.0

I tabellerna XXVII och XXVIII återgifvas hufvudresultaten af undersökningarna rörande årshyran per kubikmeter. Såsom redan förut vid flere tillfällen är sagdt, är detta en tillförlitligare mätare på hyrans skälighet än blotta angifvandet af hyresbeloppet per rum. Hvad som nu i detta afseende skall betraktas såsom skäligt eller ej är af naturliga grunder svårt att säga. Emellertid vill jag anföra några replipunkter. Till sådana väljer jag 1:o hyresbeloppet per kubikmeter i de största och modernaste våningarna i bästa lägen. 2:o hyror i Stockholm år 1894, 3:o hyror i några andra städer.

Tab. XXVIII. Gruppering af de år 1902 undersökta smålägenheterna efter årshyra per 1 kubikmeter, stadsdelsvis. Absoluta och relativa tal.

Stadsdelar.	Antal lägenheter, för hvilka erlägges ett hyresbelopp af							
	intill 2 kr.	2 intill 3 kr.	3 intill 4 kr.	4 intill 5 kr.	5 intill 6 kr.	6 intill 7 kr.	7 intill 8 kr.	8 kr. och däröfver.
<i>Absoluta tal.</i>								
Staden mellan broarna	9	66	189	288	204	135	65	58
Nedre Norrmalm	12	158	412	344	218	110	47	60
Östermalm	32	310	726	616	495	294	154	227
Öfre Norrmalm	34	536	1,664	1,635	758	393	201	248
Kungsholmen	18	373	819	523	258	147	32	29
Södermalm	140	955	1,789	1,230	605	207	95	101
Hela staden	245	2,398	5,599	4,636	2,538	1,286	594	723
<i>Relativa tal.</i>								
	%	%	%	%	%	%	%	%
Staden mellan broarna	0.9	6.5	18.7	28.4	20.1	13.3	6.4	5.7
Nedre Norrmalm	0.9	11.6	30.3	25.3	16.0	8.1	3.4	4.4
Östermalm	1.1	10.9	25.4	21.6	17.3	10.3	5.4	8.0
Öfre Norrmalm	0.6	9.8	30.4	29.9	13.9	7.2	3.7	4.5
Kungsholmen	0.8	17.0	37.2	23.8	11.7	6.7	1.5	1.3
Södermalm	2.7	18.6	34.9	24.0	11.8	4.1	1.9	2.0
Hela staden %	1.4	13.3	31.1	25.7	14.1	7.1	3.3	4.0

Af den förut omtalade tab. 6 c framgår såsom medeltal för 58 undersökta lägenheter om sex rum och kök en årshyra per kubikmeter af 2.80 kr., för 37 våningar om sju rum och kök 2.70 kr., för 13 våningar om åtta rum och kök äfven 2.70 kr. samt för 9 våningar om nio rum och kök 3.20 kr. såsom det högsta talet. Det lägsta är konstateradt för sju rum och kök å Nedre Norrmalm (6 våningar) med i genomsnitt 2.50 kr. I medeltal för alla 117 våningarna utgår hyran med 2.80 kr. För Östermalm ensamt ställer sig siffran obetydligt högre eller till rundt 2.90 kr.

År 1894 betalades i Stockholm för ett rum och kök i medeltal 178 kr. (mot 233 år 1900). Då, såsom af tab. 6 framgår, medelrymden för en sådan lägenhet är 64 kubikmeter, motsvarar detta en årshyra per kubikmeter af 2.78 kr.

Till sist hänvisar jag till de å sid. 32* anförda hyrorna för ett rum och kök i några europeiska städer, de flesta storstäder. Närmast Stockholm med 233 kr. (år 1900) kom Berlin med 206 kr., Dresden med 183 kr. och Frank-

furt a/M. med 156 kr., medan den motsatta ytterligheten representerades af Luzern med 62 kr., Lybeck med 110 kr., Liverpool med 117 kr. och Köpenhamn med 120 kr. Då jag ej har några siffror disponibla angående rummens storlek, få dessa siffror gälla för hvad de kunna (jfr dock sid. 32*). Af det sagda torde med tydlighet framgå, att en årshyra per kubikmeter af 3 kronor och däröfver måste anses såsom dyrt eller oskäligt, och än villigare torde man erkänna detta, om man tar i betänkande, att i Wien, som anses som en dyr stad, betalades för de elegantaste våningarna en trappa upp vid Ringstrasse 3.53 kr. och att i Bern motsvarande siffra för det högsta sociala samhällslagrets våningar var 2.76 kr.

Jag framhåfver här uttryckligen, att då jag i det följande använder uttrycket *oskäligt* för smålägenheters hyra, detta utmärker att hyran utgår med högre belopp än i de största och dyrbarast inredda stockholmsvåningarna i genomsnitt. Denna gräns torde äfven ingalunda vara för låg för en rimlig hyra absolut taget. Jag har emellertid ej härigenom gjort något uttalande om hyrans skälighet i förhållande till byggnadskostnaden efter nu gällande byggnadsordning, arbets- och materialpriser. I den höga byggnadskostnaden ligger en orsak till våra höga hyror, men den gäller alla våra bostäder. Det är därför jag gör jämförelsen inom Stockholm själf, då denna faktor elimineras. Man kanske här ville anmärka om den större *slitningen* i de smärre lägenheterna, men häremot ställer jag räntan på det större kapital, som i de stora våningarna nödvändigtvis måste insättas på grund af den dyrbarare inredningen med mar-mortrappor, hissar, badrum, rummens utsmyckning m. m.

Kasta vi nu en blick på tabellerna, finna vi genast, att för det stora flertalet af smålägenheter betalas hyror, som man i jämförelse med hyror för större våningar enligt min ofvan gifna definition måste beteckna såsom oskäliga. Af de 18,019 undersökta lägenheterna erlägges för 2,643 lägenheter eller 14.7 % intill 3 kr. per kubikmeter, för 15,376 eller 85.3 % betalas 3 kr. och däröfver. Således voro hyrorna för mera än $\frac{4}{5}$ af lägenheterna att anses såsom oskäliga.

De olika lägenhetskategorierna visa i detta hänseende följande siffror:

Lägenhetskategorier.	Lägenheter med skäliga hyror.		Lägenheter med oskäliga hyror.	
	Absolut antal.	Relativt antal. %	Absolut antal.	Relativt antal. %
Ett kök utan rum	21	8.6	223	91.4
Ett rum utan kök	437	14.1	2,674	85.9
Två rum utan kök	54	12.9	366	87.1
Tre rum utan kök	4	10.3	35	89.7
Ett rum med del i kök	88	20.5	341	79.5

Lägenhetskategorier.	Lägenheter med skäligen hyror.		Lägenheter med oskäligen hyror.	
	Absolut antal.	Relativt antal. %	Absolut antal.	Relativt antal. %
Två och tre rum med del i kök	13	16.9	64	83.1
Ett rum och kök	1,119	15.7	6,042	84.3
Två rum och kök	686	13.3	4,494	86.7
Tre rum och kök	221	16.3	1,137	83.7
Samtliga lägenhetskategorier	2,043	14.7	15,376	85.3

Det verkar ej förvånande, att ett kök utan rum står sämst, i det att för mer än $\frac{9}{10}$ af hithörande lägenheter betalas en hyra, som kan betecknas oskäligen, ej heller att af hufvudkategorierna tre rum och kök, som tenderar mot att vara en »stor» våning, står bäst till boks, i det att »blott» något mer än $\frac{8}{10}$ af hela antalet ha att uppvisa oskäligen hyra. Kategorierna med del i kök stå, såsom synes, allra bäst, detta väl såsom en ersättning för obehaget af deladt kök. (För del i kök är halfva rymden beräknad.)

Inom de olika stadsdelarna ställa sig förhållandena på följande sätt:

Stadsdelar.	Lägenheter med skäligen hyror.		Lägenheter med oskäligen hyror.	
	Absolut antal.	Relativt antal. %	Absolut antal.	Relativt antal. %
Staden mellan broarna	75	7.4	939	92.6
Nedre Norrmalm	170	12.5	1,191	87.5
Östermalm	342	12.0	2,512	88.0
Öfre Norrmalm	570	10.4	4,899	89.6
Kungsholmen	391	17.8	1,808	82.2
Södermalm	1,095	21.3	4,027	78.7
Hela staden	2,043	14.7	15,376	85.3

Såsom i allmänhet står Staden mellan broarna främst, då det gäller dyra eller dåliga bostäder. I öfrigt intaga stadsdelarna en tämligen jämn ställning. Endast Södermalm når ej upp till gränsen $\frac{4}{5}$, men afståndet därifrån är ej stort.

Af tabellerna framgår, att för ett ej obetydligt antal, 723 stycken eller 4 %, betalas 8 kronor eller mer per kubikmeter. Då de extrema fallen kunna vara af ett visst intresse, har jag beträffande dem uppställt *tabell XXIX*.

De högsta hyrorna skulle således utgå med mellan 20 och 21 kr. per kubikmeter. Jag har närmare undersökt några af dessa lägenheter med abnorma hyror och funnit, att de vanligtvis representeras af skrubbar i jord-

våningen och å vinden. Speciellt tyckas vindskupor vara dyrbara. Af tabellen framgår, att särskildt ett rum utan kök intager en framstående plats; då af detta slags lägenheter upptagas en del hyrda i andra hand, kunna åtskilliga af de abnormt höga hyrorna härigenom förklaras, men de flesta af de dyraste hyras dock direkt af husägaren.

Tab. XXIX. Smålägenheter bland de år 1902 undersökta med en årshyra per 1 kubikmeter af 8 kronor och däröfver.

Lägenhetskategorier	Antal lägenheter, för hvilka erlägges ett hyresbelopp af													Summa. Lägenheter.
	8 intill 9 kr.	9 intill 10 kr.	10 intill 11 kr.	11 intill 12 kr.	12 intill 13 kr.	13 intill 14 kr.	14 intill 15 kr.	15 intill 16 kr.	16 intill 17 kr.	17 intill 18 kr.	18 intill 19 kr.	19 intill 20 kr.	20 intill 21 kr.	
Ett kök utan rum . . .	8	1	3	2	2	—	1	—	—	—	1	—	—	18
Ett rum utan kök . . .	155	64	59	33	22	4	2	7	3	—	1	2	3	355
Två rum utan kök . . .	15	7	4	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	30
Tre rum utan kök . . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Ett rum med del i kök .	11	7	1	—	2	1	1	—	—	—	—	—	—	23
Två o. flere rum med del i kök	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Ett rum och kök	80	45	15	6	3	2	2	1	—	2	—	1	—	157
Två rum och kök	54	28	13	5	4	—	—	1	—	—	—	—	—	105
Tre rum och kök	15	8	2	2	2	—	—	—	1	—	—	—	—	30
Hela staden	341	161	98	48	37	9	6	9	4	2	2	3	3	723

En jämförelse med förhållandena år 1896 vore af stort intresse. För att åstadkomma en sådan jämförelse delades vid bearbetningen af Primäruppgifterna gruppen 3 intill 4 kr. i tvenne sådana, 3 intill 3.50 kr. och 3.50 intill 4 kr., på den grund att 1896 års undersökning upptog de grupper, som nedan angifvas. För att göra jämförbarheten så god som möjligt har jag ur mina uppgifter uttagit dem, som svara mot de år 1896 undersökta områdena.

Redan en hastig blick på siffrorna visar hvilken fördyning som inträdt sedan år 1896. Anmärkningsvärda äro dock siffrorna för Staden mellan broarna; för den samlade gruppen 2 kr. och däröfver har en ringa ökning af 0.8 % inträdt. Återigen för gruppen 2.50 kr. och däröfver kan en minskning konstateras. Detta torde ha sin förklaring dels naturligtvis däri, att hyrorna för Staden mellan broarna ökats relativt mindre, hvilket äfven framgår af G. Sundbärgs siffror för hyresstegringen i de olika församlingarna sedan år 1894 (Statistisk tidskrift år 1901), dels däri, att Key-Åbergs och mina siffror grunda

sig på tämligen olikartade lägenhetsslag och dels slutligen däri, att åtskilliga af de uslaste och således dyraste bostäderna blifvit utdömda och förbjudna att bebos.

Stadsdelar.	Årshyra per 1 m ² .						
	Antal personer, hvilka erlägga ett hyresbelopp af			Antal lägenheter, i hvilka de boende erlägga ett hyresbelopp af			
	intill 2 kr.	2 intill 3.50 kr.	3.50 kr. och däröfver.	intill 2 kr.	2 intill 3.50 kr.	3.50 kr. och däröfver.	
<i>Relativa tal.</i>	%	%	%	%	%	%	
Staden mellan broarna	År 1896	1.9	14.9	83.2	1.7	11.9	86.4
	År 1902	1.0	16.7	82.3	0.9	14.8	84.3
Vanadisroten	År 1896	1.5	67.8	30.7	1.3	66.6	32.1
	År 1902	0.3	42.2	57.5	0.4	41.3	58.3
Kungsholmen	År 1896	12.8	76.5	10.7	11.7	75.2	13.1
	År 1902	0.9	41.3	57.8	0.8	39.1	60.1
Södermalm	År 1896	11.7	66.0	22.3	10.5	64.5	25.0
	År 1902	2.9	36.6	60.5	2.7	35.6	61.7
Hela staden	År 1896	9.7	64.4	25.9	8.7	61.9	29.4
	År 1902	1.9	36.5	61.6	1.8	34.8	63.4

5. De undersökta lägenheternas fördelning efter årshyra. År 1902.

Med afseende på de uppgifter, som meddelas i **tab. 9**, inskränker jag mig till att här meddela ett sammandrag i *tabell XXX*. Till siffrorna bifogar jag endast den anmärkningen, att beträffande ett rum och kök (medelhyra 246 kr.) betalades 250 kr. och däröfver för 56.1 % af hithörande lägenheter, för två rum och kök (medelhyra 397 kr.) betalades 400 kr. och däröfver för 63.3 % af hela antalet och slutligen för tre rum och kök (medelhyra 580 kr.) 550 kr. och däröfver för 64.8 %.

6. Kallrum, mörkrum och rum med sekundär dager i de undersökta lägenheterna. År 1902.

Tabellerna 10, 11 och 12 lämna upplysning om det antal kallrum, mörkrum och rum med sekundär dager, som påträffats i de undersökta lägenheterna, äfvensom i hvad mån dessa rum äro bebodda, d. v. s. användas till sofrum. I de här införda *tabellerna XXXI och XXXII* återgifvas huvudresultaten. Beträffande dessa förhållanden må man i första hand kasta blicken

Tab. XXX. Gruppering af de år 1902 undersökta smålägenheterna efter årshyra. Absoluta och relativa tal.

Lägenhetskategorier och hyresgrupper.	Absolut antal lägenheter.	I %.	Lägenhetskategorier och hyresgrupper.	Absolut antal lägenheter.	I %.
<i>Ett kök utan rum.</i>			<i>Två rum med del i kök.</i>		
— 99 kr.	27	11.1	—199 kr.	9	12.5
100—149 »	110	45.1	200—249 »	9	12.5
150—199 »	77	31.5	250—299 »	6	8.3
200—249 »	20	8.2	300—349 »	10	13.9
250 kr. och däröfver	10	4.1	350—399 »	6	8.3
	244	100.0	400—499 »	22	30.6
<i>Ett rum utan kök.</i>			500 kr. och däröfver	10	13.9
— 99 kr.	199	6.4		72	100.0
100—149 »	1,041	33.5	<i>Ett rum och kök.</i>		
150—199 »	1,059	34.0	— 99 kr.	19	0.3
200—249 »	643	20.7	100—149 »	275	3.8
250—299 »	118	3.8	150—199 »	900	12.6
300 kr. och däröfver	51	1.6	200—249 »	1,952	27.2
	3,111	100.0	250—299 »	2,486	34.7
<i>Två rum utan kök.</i>			300—349 »	1,304	18.2
—199 kr.	44	10.5	350—399 »	191	2.7
200—249 »	62	14.8	400 kr. och däröfver	34	0.5
250—299 »	81	19.8		7,161	100.0
300—349 »	87	20.7	<i>Två rum och kök.</i>		
350—399 »	65	15.5	—199 kr.	59	1.1
400—499 »	72	17.1	200—249 »	193	3.7
500 kr. och däröfver	9	2.1	250—299 »	256	4.9
	420	100.0	300—349 »	640	12.4
<i>Tre rum utan kök.</i>			350—399 »	755	14.6
—349 kr.	10	25.6	400—499 »	2,221	42.9
350—449 »	10	25.6	500—599 »	990	19.1
450—549 »	9	23.1	600 kr. och däröfver	66	1.3
550—649 »	7	18.0		5,180	100.0
650—749 »	2	5.1	<i>Tre rum och kök.</i>		
750 kr. och däröfver	1	2.6	—349 kr.	55	4.1
	39	100.0	350—449 »	130	9.6
<i>Ett rum med del i kök.</i>			450—549 »	295	21.7
— 99 kr.	7	1.7	550—649 »	378	27.8
100—149 »	90	21.0	650—749 »	364	26.8
150—199 »	109	25.4	750—849 »	117	8.6
200—249 »	137	31.9	850 kr. och däröfver	19	1.4
250—299 »	61	14.2		1,358	100.0
300 kr. och däröfver	25	5.8			
	429	100.0			

på kategorierna ett kök utan rum och ett rum utan kök. I kategorierna med flere rum betyder ju ett eller annat kallrum, mörkrum etc. ej så mycket.

Tab. XXXI. *Bebodda och obebodda kallrum, mörkrum och rum med sekundär dager i de år 1902 undersökta smålägenheterna, efter lägenhetskategorier.*

Lägenhetskategorier.	Kallrum.			Mörkrum.			Rum med sek. dager.			Samtliga kallrum, mörkrum etc.			Samtliga bebodda kallrum, mörkrum etc. i % af hela antalet.
	Totala antalet.	Däraf bebodda.		Totala antalet.	Däraf bebodda.		Totala antalet.	Däraf bebodda.		Totala antalet.	Däraf bebodda.		
		Antal.	Folk-mängd.		Antal.	Folk-mängd.		Antal.	Folk-mängd.		Antal.	Folk-mängd.	
Ett kök utan rum . . .	—	—	—	—	—	—	2	2	6	2	2	6	100.0
Ett rum utan kök . . .	18	18	64	3	3	9	3	3	10	24	24	83	100.0
Två rum utan kök . . .	48	35	66	3	2	3	2	1	1	53	38	70	71.7
Tre rum utan kök . . .	10	9	13	1	1	1	—	—	—	11	10	14	90.9
Ett rum med del i kök	2	2	9	4	—	—	3	—	—	9	2	9	22.2
Två rum med del i kök	5	3	6	—	—	—	3	1	3	8	4	9	50.0
Tre rum med del i kök	1	1	2	—	—	—	—	—	—	1	1	2	100.0
Ett rum och kök . . .	52	45	156	52	12	19	50	23	41	154	80	216	51.9
Två rum och kök . . .	149	117	235	62	13	25	39	10	17	250	140	277	56.0
Tre rum och kök . . .	72	41	77	36	13	23	8	1	1	116	55	101	47.4
Samtl. lägenh.-kategorier	357	271	628	161	44	80	110	41	79	628	356	787	56.7

Tab. XXXII. *Bebodda och obebodda kallrum, mörkrum och rum med sekundär dager i de år 1902 undersökta smålägenheterna, stadsdelvis.*

Stadsdelar.	Kallrum.			Mörkrum.			Rum med sek. dager.			Samtliga kallrum, mörkrum etc.			Samtliga bebodda kallrum, mörkrum etc. i % af hela antalet.
	Totala antalet.	Däraf bebodda.		Totala antalet.	Däraf bebodda.		Totala antalet.	Däraf bebodda.		Totala antalet.	Däraf bebodda.		
		Antal.	Folk-mängd.		Antal.	Folk-mängd.		Antal.	Folk-mängd.		Antal.	Folk-mängd.	
Staden mellan broarna	88	75	150	4	3	8	—	—	—	92	78	158	84.8
Nedre Norrmalm . . .	37	18	37	28	6	10	9	5	12	74	29	59	39.2
Östermalm	33	25	74	72	23	38	31	10	18	136	58	130	42.6
Öfre Norrmalm	70	54	121	31	6	9	40	19	30	141	79	160	56.0
Kungsholmen	29	23	68	11	4	10	2	1	1	42	28	79	66.7
Södermalm	100	76	178	15	2	5	28	6	18	143	84	201	58.7
Hela staden	357	271	628	161	44	80	110	41	79	628	356	787	56.7

Vi påträffa i kategorien ett rum utan kök 18 stycken *kallrum*, bebodda af 64 personer. Af de upplysningar jag inhämtat synas dessa rum ingalunda

användas till blott sommarbostäder utan bebos året om. Bland dessa rum påträffas bland annat ett lusthus vid Ringvägen å Söder, bebodt af tvenne ogifta arbeterskor och för hvilket de betala 96 kr. per år. Ett kallrum, på samma gång utan fönster, har påträffats i ett skjul vid Skånegatan. De boende, 4 personer, erlade i årshyra 84 kr. Exploratorernas omdömen om dessa lägenheter äro vanligtvis formulerade sålunda: dåligt, mycket dåligt, uselt, snuskigt, fuktigt m. m.

Angående de tre bebodda enkelrummen *utan fönster* bebodda af 9 personer, har konstaterats, att dessa rum ligga innanför butiker.

Af lägenheter med *sekundär dager* har konstaterats två kök och tre rum, bebodda af inalles 16 personer. Jag kan ej underlåta att här referera exploratorernas uppgifter något fullständigare. En städerska hyr en skrubb (kök med sekundär dager) vid Jakobsbergsgatan för 120 kr. om året. Hon har 3 inneboende; i högsta grad ruskigt och dåligt. En tvätterska hyr ett kök med sekundär dager vid Artillerigatan; hyser 1 inneboende och betalar 120 kr. per år. En åkaredräng hyr ett rum med sekundär dager vid Bondegatan; 3 boende, årshyra 156 kr.; dåligt och illa underhållet.

Kasta vi en blick på tabell XXXII, finna vi, att Staden mellan broarna står i främsta, d. v. s. sämsta rummet, med afseende på det antal kallrum, mörkrum etc., som användas till sofrum, nämligen ej mindre än 84.8 %. Bäst står Nedre Norrmalm och Östermalm med 39.2 och 42.6 %. I hela staden ha påträffats 628 kallrum etc., af hvilka 356 eller 56.7 % användts till sofrum.

7. De undersökta lägenheternas fördelning efter hyrestermin. Lägenheter, hyrda i andra hand. År 1902.

De i **tab. 13** sammanförda resultaten angående hyrestermin, d. v. s. om hyran betalas kvartalsvis, månadsvis etc., torde vara byggda på något ojämma uppgifter, särskildt beträffande de lägenheter, för hvilka hyran betalas per vecka. Endast på Öfre Norrmalm och Södermalm är ett större antal sådana lägenheter konstateradt. Hufvudresultaten meddelas i *tabell XXXIII*. Det befinnes, att af de 18,019 undersökta lägenheterna för 14,885 eller 82.6 % hyran utgick per kvartal (häri inräknade lägenheter i s. k. bostadshus, där den boende själf rår om sin våning) för 2,906 eller 16.1 % per månad och för 228 eller 1.3 % per vecka; i den sista gruppen är inräknad en lägenhet, för hvilken hyran enligt uppgift skulle betalas per dag.

Att månads- och veckohyror i största utsträckning förekomma för lägenhetslagen ett kök utan rum, ett rum utan kök, ett rum med del i kök samt

ett rum och kök var ju att vänta. Procenttalen i fråga äro resp. 50.4 %, 38.6 %, 34.5 % och 19.2 %. För två och tre rum och kök betalas hyran på detta sätt för endast 4.5 % och 1.2 % resp. af alla hithörande lägenheter.

Tab. XXXIII. De år 1902 undersökta lägenheterna efter hyrestermi, efter lägenhetskategorier och stadsdelsvis. Absoluta och relativa tal.

Lägenhetskategorier eller stadsdelar.	Absolut antal lägenheter, för hvilka hyran erlägges				Relativt antal lägenheter, för hvilka hyran erlägges			
	per kvartal.	per månad.	per vecka.	Summa lägenheter.	per kvartal.	per månad.	per vecka.	Summa.
<i>Lägenhetskategorier.</i>					%	%	%	%
Ett kök utan rum	121	119	4	244	49.6	48.8	1.6	100.0
Ett rum utan kök	1,928	1,148	35	3,111	62.0	36.9	1.1	100.0
Två rum utan kök	377	42	1	420	89.8	10.0	0.2	100.0
Tre rum utan kök	38	1	—	39	97.4	2.6	—	100.0
Ett rum med del i kök	281	146	2	429	65.5	34.0	0.5	100.0
Två rum med del i kök	65	7	—	72	90.3	9.7	—	100.0
Tre rum med del i kök	5	—	—	5	100.0	—	—	100.0
Ett rum och kök	5,782	1,204	175	7,161	80.8	16.8	2.4	100.0
Två rum och kök	4,946	224	10	5,180	95.5	4.3	0.2	100.0
Tre rum och kök	1,342	15	1	1,358	98.8	1.1	0.1	100.0
Samtliga lägenhetskategorier	14,885	2,906	228	18,019	82.6	16.1	1.3	100.0
<i>Stadsdelar.</i>								
Staden mellan broarna	907	107	—	1,014	89.4	10.6	—	100.0
Nedre Norrmalm	1,320	40	1	1,361	97.0	2.9	0.1	100.0
Östermalm	2,616	238	—	2,854	91.7	8.3	—	100.0
Öfre Norrmalm	4,796	518	155	5,469	87.7	9.5	2.8	100.0
Kungsholmen	1,550	648	1	2,199	70.5	29.4	0.1	100.0
Södermalm	3,696	1,355	71	5,122	72.2	26.4	1.4	100.0
Hela staden	14,885	2,906	228	18,019	82.6	16.1	1.3	100.0

I de olika stadsdelarna intaga de af arbetare talrikt befolkade stadsdelarna Kungsholmen och Södermalm i detta hänseende främsta rummet med 29.5 % och 27.8 %. Öfre Norrmalm med Vasastaden visar siffran 12.3 %, hvilket äfven torde återföras till arbetarnas talrikhet, särskildt i 21. Vanadisroten («Sibirien»).

Af lägenheter, *hyrda i andra hand*, äro upptagna 399 stycken, hvaraf flertalet, såsom naturligt är, utgöres af enkelrum, 201 lägenheter, och ett rum med del i kök, 95 lägenheter (jfr f. ö. sid. 43* och 44*).

8. Undersökta lägenheter med lösaktiga kvinnor. År 1902.

De i **tab. 14** lämnade uppgifterna om lägenheter med lösaktiga kvinnor kunna ej göra anspråk på någon fullständighet. Att af de i lägenheten boende erhålla upplysning i ifrågavarande hänseende var naturligtvis lönlöst; det är hufvudsakligen på upplysningar af grannar, som tabellen är baserad, och äfven dessa torde i många fall hafva varit förbehållsamma, då de måhända ej själfva haft så rätt beställt i detta hänseende. Tillika framhåller jag, att de här antecknade lägenheterna *icke* afse notoriska bordeller, hvilka ej varit föremål för undersökning. Inalles ha antecknats 85 lägenheter med en *total* folkmängd af 417 personer. Jag vill endast något närmare uppehålla mig vid siffrorna för ett kök eller ett enkelrum. I 34 sådana lägenheter med lösaktiga kvinnor bodde en total folkmängd af 132 personer, således 4 personer i medeltal i rummet. De reflexioner, som på grund af dessa torra fakta kunna göras, ligga alltför nära till hands för att här behöfva vidare utföras. Här framträder trångboddhetens moraliska olägenheter i en bjärt dager.

9. De hyrande hufvudpersonernas yrken. År 1902.

Enligt programmet för undersökningen skulle äfven en fördelning af de hyrande hufvudpersonerna, d. v. s. de i första hand hyrande, efter yrke utföras. I **tab. 15** återfinnes en sådan fördelning beträffande på samma gång de olika lägenhetskategorierna inom de resp. stadsdelarna. De manliga och kvinnliga hufvudpersonerna äro där sammanförda i 12 hufvudyrkesgrupper; de till tabellen fogade anmärkningarna angifva närmare hvilka yrken äro samlade i de resp. hufvudgrupperna. I många fall har naturligtvis förandet af ett yrke till den ena eller andra gruppen varit en smakfråga, och därtill kommer, att yrkesangifningen i vissa fall varit något sväfvande. I nedanstående sammanställningar återfinnes yrkesfördelningen procentiskt uträknad.

Det, som i första hand väcker uppmärksamhet, är det stora antalet kvinnliga hufvudpersoner. Af de 18,019 hufvudpersonerna voro 5,794 eller 32.2 % kvinnor. Af dessa utgjordes majoriteten af klassen hjälphustrur, tvätterskor m. fl., 1,282 personer eller 22.1 %, därefter änkor utan angifvet yrke 1,116 eller 19.3 % samt handtverks- och fabriksarbeterskor 1,110 personer eller 19.1 % af alla kvinnliga hufvudpersoner; kvinnor hållande inneboende (inackordering) utgjorde ett ej obetydligt antal, 857 personer eller 14.8 %. Af de 12,225, 67.8 % af hela antalet, manliga hyrande utgjordes flertalet af grofarbetare och

drängar, 4,668 personer eller 38.2 %, handtverks- och fabriksarbetare, 3,866 eller 31.6 % och handtverkare 1,624 eller 13.3 % af alla manliga hufvudpersoner.

	Absolut antal.	Relativt antal.		Absolut antal.	Relativt antal.
<i>Män.</i>		%	<i>Kvinnor.</i>		%
Understödsdagare, utfattiga	60	0.5	Understödsdagare, utfattiga	175	3.0
Grofarbetare, drängar	4,668	38.2	»Ogifta»	329	5.7
Handtverkare	1,624	13.3	»Änkor»	1,116	19.3
Handtverks- och fabriksarbetare	3,866	31.6	Hållande inneboende (inackordering)	857	14.8
Förmän, verkmästare	171	1.4	Hjälphustrur, tvätterskor m. fl.	1,282	22.1
Vaktmästare, poliser, portvakter	749	6.1	Grofarbeterskor	122	2.1
Maskinister, styrmän, eldare	244	2.0	Handtverks- och fabriksarbeterskor	1,110	19.1
Militärer (underofficerare, underbefäl)	50	0.4	Tjänarinnor, uppapperskor, tidningsbud m. fl.	189	3.3
Handels- och näringsidkare	453	3.7	Handels- och näringsidkerskor	363	6.3
Kontors- och affärsbiträden	153	1.2	Kontors- och affärsbiträden	66	1.1
Innehafvare af pension eller kapital	19	0.2	Innehafvare af pension eller kapital	83	1.4
Tjänstemän, litteratörer, artister och öfriga	168	1.4	Lärarinnor, föreständerskor, sjuksköterskor och öfriga	102	1.8
Summa manliga hufvudpersoner	12,225	100.0	Summa kvinnliga hufvudpersoner	5,794	100.0

Med afseende på de olika lägenhetsslagens fördelning på manliga och kvinnliga hyrande upplyser nedanstående sammanställning.

Hufvudpersoner.	Ett kök.	Ett rum.	Två och tre rum.	Ett, två och tre rum med del i kök.	Ett rum och kök.	Två rum och kök.	Tre rum och kök.	Hela staden.
	Antal lägenheter, hyrda af vidstående hufvudpersoner.							
<i>Absoluta tal.</i>								
Manliga hufvudpersoner	129	1,346	245	321	5,430	3,906	848	12,225
Kvinnliga hufvudpersoner	115	1,765	214	185	1,731	1,274	510	5,794
<i>Relativa tal.</i>	%	%	%	%	%	%	%	%
Manliga hufvudpersoner	52.9	43.3	53.4	63.4	75.8	75.4	62.4	67.8
Kvinnliga hufvudpersoner	47.1	56.7	46.6	36.6	24.2	24.6	37.6	32.2
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Af densamma framgår, att ett kök utan rum och ett eller två rum utan kök till halfva antalet hyras af kvinnor. Detta är redan förut påpekadt i sam-

manhang med inneboendesystemet. Det visade sig nämligen, att dessa kategorier hyste ett proportionsvis stort antal kvinnliga inneboende, hvilket får sin naturliga förklaring däri, att majoriteten af de hyrande utgöres af kvinnor.

Tab. XXXIV. Arbetare och arbeterskor i de år 1902 undersökta smålägenheterna, stadsdelsvis.

Hufvudpersoner.	S t a d s d e l a r.						
	Staden mellan broarna.	Nedre Norrmalm.	Östermalm.	Öfre Norrmalm.	Kungsholmen.	Södermalm.	Hela staden.
Absoluta tal.							
<i>Män.</i>							
Grofarbetare, drängar	168	153	632	1,737	703	1,275	4,668
Handtverks- och fabriksarbetare	116	156	371	1,244	605	1,374	3,866
Öfriga män	258	369	737	1,071	391	865	3,691
Summa manliga hufvudpersoner	542	678	1,740	4,052	1,699	3,514	12,225
<i>Kvinnor.</i>							
Hjälphustring, tvätterskor m. fl.	178	164	263	217	79	381	1,282
Handtverks- och fabriksarbeterskor ¹⁾	116	161	182	182	77	392	1,110
Öfriga kvinnor	178	358	669	1,018	344	835	3,402
Summa kvinnliga hufvudpersoner	472	683	1,114	1,417	500	1,608	5,794
Relativa tal.							
<i>Män.</i>							
	%	%	%	%	%	%	%
Grofarbetare, drängar	31.0	22.6	36.3	42.9	41.4	36.3	38.2
Handtverks- och fabriksarbetare	21.4	23.0	21.3	30.7	35.6	39.1	31.6
Öfriga män	47.6	54.4	42.4	26.4	23.0	24.6	30.2
Summa	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
<i>Kvinnor.</i>							
Hjälphustring, tvätterskor m. fl.	37.7	24.0	23.6	15.3	15.8	23.7	22.1
Handtverks- och fabriksarbeterskor ¹⁾	24.6	23.6	16.3	12.8	15.4	24.4	19.2
Öfriga kvinnor	37.7	52.4	60.1	71.9	68.8	51.9	58.7
Summa	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

För att ge ett begrepp om i hvilka slags lägenheter våra arbetare företrädesvis bo, meddelar jag omstående tablå.

¹⁾ De fåtaliga grofarbeterskorna äro ej medräknade.

	Ett kök utan rum.	Ett rum utan kök.	Två och tre rum utan kök.	Ett, två och tre rum med del i kök.	Ett rum och kök.	Två rum och kök.	Tre rum och kök.	Hela staden.
Grof-handtverks- och fabriks- arbetare (hufvudpersoner)	absolut antal . . . 106	1,050	133	264	4,308	2,398	275	8,534
	relativt antal % . . . 1.2	12.3	1.6	3.1	50.5	28.1	3.2	100.0

Såsom synes, är ett rum och kök den förnämsta arbetarebostaden. Öfver hälften af arbetarna bo i sådana lägenheter; ett icke obetydligt antal, mer än $\frac{1}{4}$, bor i två rum och kök. De tämligen talrikt af arbetare bebodda enkelrummen, 12.3 %, torde väl hufvudsakligen hysa ogifta arbetare.

Beträffande yrkesfördelningen inom de olika stadsdelarna lämnar *tabell XXXIV* upplysning. Jag bör emellertid inflicka den anmärkningen, att de siffror, som där meddelas, ej ange de definitiva proportionerna mellan arbetarna och den öfriga befolkningen i smålägenheterna, då ju ej samtliga lägenheter blifvit undersökta och för öfrigt endast hufvudpersonerna afses. Siffrorna ange helt enkelt huru många arbetarebostäder, som blifvit föremål för undersökning. Dessa uppgifter komma naturligtvis dock att till en viss grad vara indikatorer på arbetarnas större eller mindre talrikhet.

Man finner, att särskildt i stadsdelarna Kungsholmen, Södermalm och Öfre Norrmalm de undersökta bostäderna varit bebodda af arbetare. Omkring $\frac{3}{4}$ af de hyrande manliga hufvudpersonerna måste räknas till denna klass i dessa stadsdelar. Beträffande vidare detaljer hänvisar jag till den införda tabellen.

10. Exploratörernas omdömen. Särskildt dåliga lägenheter. År 1902.

Såsom under rubriken Primäruppgifterna anfördes, skulle vid undersökningen af en lägenhet exploratören göra en anteckning dels angående »allmänt omdöme om de i lägenheten boende», dels angående »allmänt omdöme om lägenheten». Då emellertid vid primäruppgifternas insamlande ej några särskilda betygsgrader synas varit fastställda, ha omdömena blifvit af rätt växlande art. För att emellertid åstadkomma en gruppering i detta hänseende har jag på grundval af exploratörernas anteckningar fastställt vissa betygsgrader, nämligen *mycket dåligt, dåligt, tämligen dåligt, tämligen godt* och slutligen *godt*. Af hvilka originalomdömen dessa betyg motsvaras framgår af anmärkningarna till **tab. 16**, dit jag hänvisar. Det förefaller måhända, som om tämligen lika ursprungliga omdömen skulle i vissa fall gett upphof till olika betyg. Detta beror helt enkelt därpå, att omdömena oftast äro kombinerade och således verka acku-

I tab. XXXV återgifvas hufvudresultaten af den ifrågavarande fördelningen i absoluta och relativa tal. Man finner, att, rörande de boende, omdömena till 86.3 % utfalla »godt», om lägenheterna återigen består samma omdöme blott åt 60 %. Inom de olika lägenhetskategorierna ställa sig ett kök och ett enkelrum sämst, i det att endast $\frac{1}{3}$ resp. $\frac{1}{2}$ af hela antalet kunna betecknas såsom goda. Af de i dessa lägenheter boende personerna erhålla emellertid $\frac{3}{4}$ vitsordet godt. Att två och tre rum och kök intaga den bästa ställningen innebär ju intet annat, än man kunde vänta. Likväl ha endast ungefär $\frac{2}{3}$ af dessa lägenheter kunnat betraktas som goda. En blick på siffrorna visar, att omdömet om lägenheterna och om personerna följas rätt godt. Dåliga lägenheter, dåliga hyresgäster. Man kan kanske tvista, i synnerhet från hyresvärdssynpunkt, om hvad som här är orsak och verkan, men ingen torde bestrida, att en snygg och rymlig bostad skapar ordentlighet, renlighet och ambition rörande människovärde, under det att de usla och trånga kyffena förkväva renlighets- och ordningssinnet och förslappa både moraliskt och fysiskt. Man frågar sig hurudan den befolkning skall blifva, som växer upp under förhållanden, som ofvan antydts.

Vid den närmare granskning af primäruppgifterna, som utfördes vid klassificering af lägenheterna efter exploratörernas omdömen, upptäcktes åtskilliga anteckningar, som synas mig böra bevaras för att ge en bild af de sämst situerade samhällsmedlemmarnas bostadsförhållanden. Man må icke tro, att de följande raderna äro svartmåleri. *Det är icke enstaka fall, som anföras, utan oftast typer för hela serier.*

Staden mellan broarna. Som man kan förmoda, utmärker sig Staden mellan broarna för ett större antal mycket dåliga lägenheter, på samma gång karakteriserade som eländiga och dyra i betraktande af den luftrymd, som bestås. För ett kök vid Kolmätaregränd, bebodt af 3 personer, betalades 180 kr. eller 10 kr.¹⁾ per kubikmeter. Golfytan per person var 2.2 kvadratmeter; dåligt. För ett annat kök vid Västerlånggatan, som karakteriserades såsom mörkt, osundt och olämpligt till bostad, betalades i årshyra 150 kr., motsvarande 7.10 kr. per kubikmeter; golfyta per person 2.1 kvadratmeter, luftrymd per person 4.2 kubikmeter. Om ett enkelrum vid Svartmangatan, för hvilket betalas 10.60 kr. per kubikmeter, antecknades: i hög grad fuktigt och osundt, enligt läkares utsago en pesthåla. I Staden mellan broarna tyckas de s. k. stockholmsäktenskapen florera. Anteckningar af följande slag äro vanliga: kvinnan bott många år tillsammans med en karl, med hvilken hon har barnen (oftast en hel skara); ej sällan tillägges: de inneboende antagligen lösaktiga kvinnor. Det skulle bli för långt att här anföra ens en bråkdel af det sämsta. Jag påpekar, att en golfyta per person af 1.2 å 1.5 kvadratmeter ej är så ovanlig och att en luftrymd per

¹⁾ Jag erinrar om att priset per kubikmeter i de dyraste östermalmsvåningarna (sex och flere rum och kök) ej uppgår till 3 kr.; golfytan per person är där öfver 30 kvadratmeter och luftrymden per person öfver 100 kubikmeter. Vidare påminnes om att minst 15 kubikmeter luft anses behöfligt per person; denna luftrymd motsvaras af en golfyta per person af 5 kvadratmeter, om rummen tänkas ca 3 m. höga.

person af $2\frac{1}{2}$ å 3 kubikmeter ej sällan konstaterats. Till slut några karakteristiska omdömen. Hyres af en ogift kvinna, som åter hyr ut åt inneboende af båda könen tillsammans. Många inneboende af båda könen; $\frac{1}{3}$ i kök; dåligt. Flere lägenheter med $\frac{1}{6}$ i kök. Lägenheten hyser slödder och dåligt folk. Lägenheten i hög grad osund, fuktig och mörk; hälsovadlig; såsom människoboning ovärdig.

Nedre Norrmalm. Denna stadsdel har i vissa partier äfven rätt ruskiga bostadsförhållanden att uppvisa. Jag anför några profbitar. Vid Jakobsbergsgatan hyres ett kök, som betecknas som en skrubb med sekundär dager, för 120 kr. om året, utgörande 5 kr. per kubikmeter; 4 boende; golfyta per person 2 kvadratmeter; förut upplagsrum, i högsta grad ruskigt och dåligt. Vid samma gata antecknas om åtskilliga enkelrum: ruskigt, förfallet, snuskigt. Om ett par lägenheter vid Klara västra och Klara södra kyrkogata äfvensom vid andra gator antecknas, att det regnar in. Vid Hötorget anmärkes om en lägenhet om ett rum och kök, att den bebos af 12 dalkarlar (vedsågare), liggande i väggfasta sängar, tre ofvanför hvarandra, och i allmänhet 2 i hvarje säng; årshyra 340 kr.; lufttrymd per person (köket medräknadt) 7.5 kubikmeter. Vid Klara östra kyrkogata betalas för ett rum och kök, där golfvet är uppruttet, 225 kr. per år och 4.00 kr. per kubikmeter; klosetter inunder; osundt. På åtskilliga ställen anmärkes, att klosetterna äro belägna alldeles under fönstren och ge anledning till stank. För ett par lägenheter angifves kategoriskt: oduglig till människobostad.

Vid Holländaregatan betalas 200 kr. i årshyra för ett enkelrum, 5.71 kr. per kubikmeter; tapetsmulorna, som finnas, hänga som lösa skynken; fukt. Vid Apelbergsgatan anföres liknande för en lägenhet, där årshyran per kubikmeter var 10.30 kr. Vid samma gata omnämnas ett enkelrum, där ohyran formligen kröp om väggar, möbler och hyresgäster. Vid Malmskillnadsgatan antecknas om två rum utan kök, att infångade dufvor, hvilka smutsa ner, finnas i lägenheten. Att kök användes till verkstad (t. ex. för skomakare) och samtidigt för matlagning är intet ovanligt. Ej heller är det ovanligt att här finna anteckningar sådana som: snuskigt; bäddarna på golfvet om hvarandra, trasor och kläder likaså. I en källargrop (ett rum och kök) vid Gamla Kungsholmsbrogatan, hysande utom kattor och hundar 4 personer och öfverflödande af smuts, drefs försäljning med matvaror. I en lägenhet vid Malmskillnadsgatan en trappa ned hystes i ett rum och kök 10 personer, hvaraf innebodde en ogift dotter till den hyrande jämte hennes barn samt 4 manspersoner, hvilka vid lägenhetens undersökning berusade lågo på golfvet. En lägenhet om tre rum och kök tarfvar sin särskilda beskrifning: köket och två rum äro nästan mörka; genom en glasdörr har det ena sitt ljus från ett rum, hvars fönster vetter åt ett litet prång, därifrån all möjlig stank tränger in i rummen; det andra och köket taga sin dager genom hvar sitt mindre fönster från en skomakeriverkstad.

Vid Lästmakaregatan, Norrlandsgatan, Lutternsgatan, Mästersamuelsgatan m. fl. öfverflöda anteckningar om fuktiga och osunda lägenheter, lösaktiga kvinnor, ruckliga och fallfärdiga hus.

Östermalm. Äfven för denna stadsdel saknas ingalunda ruskiga beskrifningar. I trakten kring Roslagstorg (Eriksbergsgatan, Norrtäljegatan, Rimbogatan, Surbrunnsgatan) förekomma ofta anteckningar om snuskiga, eländiga, kalla, fuktiga och förfallna bostäder, om ruckliga hus och kåkar, uppruttna golf, rum med stora rätthål och krälände ohyra, hälsovadliga och delvis underjordiska lägenheter, allt under det hyrorna stå synnerligen högt, 5 å 7 kr. per kubikmeter.

Ofvanstående omdömen återfinnas äfven i ej så få fall i 10. Nybroroten vid Grefuregatan, Riddaregatan, Sibyllegatan m. fl. En skillnad tyckes vara, att hyrorna här ställa sig än högre, 7 kr. ända upp till 19.6 kr. per kubikmeter.

I 11. Grefbroroten ha kåkarna vid Linnégatan och Skepparegatan gifvit anledning till skarpa omdömen, under det att Djurgårdsstadens bostäder, tillhörande 20. Narvaroten, gått tämligen fria för klander, ehuru naturligtvis anmärkningar ej saknats.